

Posílení vlivu obviněného v trestním řízení

Dohody o vině a trestu má být možné sjednávat i u nejzávažnějších trestných činů. Další plánovanou novinkou je prohlášení o vině.

O

Oblast trestního práva podléhá v posledních letech stále častějším novelizačním zásahům.

Jedna z připravovaných změn¹ se propisuje jak do trestního řádu, tak do trestního zákoníku a může rozšířit či otevřít nové možnosti pro postup obviněných, respektive obhájců, v trestním řízení. V návrhu se nově počítá s institutem prohlášení viny obviněného či s rozšířením možnosti prohlásit rozhodné skutečnosti za nesporné. Obvinění mohou být motivováni činit prohlášení o vině či nesporných skutečnostech tím, že tato prohlášení budou představovat další hledisko při stanovení druhu a výměry trestu. Nebo tím, že doznání se k činu má být nově jednou z polehčujících okolností. V návaznosti na uvedené pak změny dále pocítí i oblast sjednávání dohod o vině a trestu.

Zamýšlená novela trestního řádu má za cíl posílit postavení stran v rámci trestního řízení. V aktuálně účinném trestním řádu se spíše okrajově uplatňuje institut prohlášení některých skutečností za nesporné a dále je možné

učinit prohlášení o spáchání skutku pro účely odklonů. Tyto postupy jsou však značně limitovány a mohou se uplatnit pouze za splnění zákonem předvídaných a poměrně omezených podmínek.

Limity těchto postupů se odvíjí od základních zásad trestního řízení. Není umožněno, aby doznání obviněného zbavilo orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu. Rovněž dalším základním předpokladem je, aby trestní řízení směřovalo k náležitému zjištění trestných činů a spravedlivému potrestání pachatelů.

Na naplňování základních zásad dohlíží orgány činné v trestním řízení, zejména pak soud jako nezávislý a nestranný orgán, který ve fázi řízení před soudem přihlíží ke všem skutečnostem, které vyšly v průběhu trestního řízení najevo, jakož i ke způsobu, jakým byly zjištěny. I s respektem k těmto základním zásadám, které trestní řízení ovládají, se jeví jako vhodný krok rozšířit obviněnému možné způsoby postupu v rámci trestního řízení a nelze předpokládat, že by tímto rozšířením byly uvedené zásady narušeny.

Nutným předpokladem pro sjednání dohody o vině a trestu jsou výsledky vyšetřování dostatečně prokazující závěr, že se skutek stal, je trestným činem a že jej spáchal obviněný.

¹ Návrh zákona ze dne 25. 4. 2019, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Prohlášení skutečností za nesporné

Aktuálně lze za nesporné prohlásit některé skutečnosti pouze v řízení před samosoudcem ve věcech, ve kterých se konalo zkrácené přípravné řízení, a při hlavním líčení ve zjednodušeném řízení. První možností tak je prohlášení při předání podezřelého soudu společně s doručením návrhu na potrestání. Soudce mimo jiné obviněného vyslechne ohledně skutečností, které považuje za nesporné, pokud obviněný souhlasí, může se v hlavním líčení upustit od dokazování takto označených skutečností. Druhý, na to navazující případ, se uplatňuje v rámci hlavního líčení ve zjednodušeném řízení navazujícím na zkrácené přípravné řízení.

Nově by však zákon měl obviněným umožňovat prohlásit určité skutečnosti za nesporné i v řízení se standardním průběhem. Půjde-li o shodu obviněného a státního zástupce na některých rozhodných skutečnostech, může soud upustit od jejich dokazování. Některé rozhodné skutečnosti by tak v hlavním líčení nemusely být prokazovány a celá věc by mohla být rychleji projednána. Soud však nebude prohlášením vázán, pokud s ohledem na ostatní skutečnosti bude dán vážný důvod o obsahu prohlášení pochybovat. Pak budou všechny skutečnosti projednány v plném rozsahu bez ohledu na učiněná prohlášení.

Změna se promítne i do trestního zákoníku, který by nově při stanovení druhu a výměry trestu určoval soudci mimo jiné přihlížet i k tomu, zda pachatel označil rozhodné skutečnosti za nesporné. O této možnosti postupu má být obviněný poučen již v doručované obžalobě.

Sjednávání dohody o vině a trestu

Dalším institutem umožňujícím obviněným uplatnit vyšší vlastní iniciativu v trestním řízení je dohoda o vině a trestu. Její sjednávání bylo zařazeno do trestního řádu již v roce 2012. Nutným předpokladem této možnosti jsou výsledky vyšetřování dostatečně prokazující závěr, že se skutek stal, je trestným činem a že jej spáchal obviněný.

Učiní-li obviněný prohlášení v tomto duchu, tedy že spáchal skutek, pro který je stíhán, a zároveň neexistují důvodné pochybnosti o pravdivosti jeho prohlášení, může být následně sjednána dohoda o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem, kterou v poslední etapě schvaluje soud. Ten zde vystupuje jako pojistka proti případným excesům při sjednávání dohody a stanovení výměry trestu mezi stranami.

Sjednávání dohod o vině a trestu ovšem v praxi naráží na překážky, a nejde tedy o příliš využívaný institut. Jednou z nich je zákaz sjednávání takových dohod v řízení o zvlášť závažném zločinu. Tato překážka by však rovněž měla být

novelou odstraněna a nově by mělo být umožněno sjednávat dohodu o vině a trestu i v případech úmyslných trestných činů, za něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let.

Nejde však o jediné navrhované změny, plánované upuštění od nutnosti mít při jejím sjednávání obhájce má za cíl tento institut z ekonomického hlediska více otevřít. Povinnost zastoupení obhájcem i při sjednávání dohody o vině a trestu však zůstává zachována v ostatních případech nutné obhajoby dle trestního řádu.

Pro posílení využívání sjednávání dohody o vině a trestu stanoví návrh zákona nové podmínky pro obsah obžaloby. Spolu s výše uvedeným poučením o možnosti prohlášení o nesporných skutečnostech, má být nově v doručované obžalobě obviněný také upozorněn na právo vyjádřit se k okolnostem viny a zda má zájem uzavřít dohodu o vině a trestu, či v hlavním líčení prohlásit svoji vinu, jakož i zda souhlasí s popisem skutku, jeho právní kvalifikací a navrženým trestem či ochranným opatřením. Uvést navrhovaný trest s uvedením druhu a výměry má být nově povinnou součástí obžaloby.

Zvýšení frekvence sjednávání dohod o vině a trestu by mohlo podpořit i rozšíření pravomoci soudu. Usoudí-li předseda senátu, vzhledem k okolnostem případu, že by bylo vhodné tuto dohodu sjednat, poučí o tom obžalovaného, státního zástupce, eventuálně i poškozeného. V případě kladného stanoviska obžalovaného a státního zástupce pak může hlavní líčení přerušit či odročit za účelem jejího sjednání. Souhlas poškozeného se nevyžaduje.

Úvaha o vhodnosti sjednání dohody tak nebude svěřena pouze do rukou obviněného a státního zástupce, ale nově bude moci zasáhnout i soud. Možnost sjednávání dohody i v hlavním líčení může výrazně přispět k jejímu uzavření. Obžalovaný díky skončenému přípravnému řízení a podané obžalobě má přehled o všech skutečnostech, které mu jsou kladeny za vinu a o důkazech, které jsou navrženy k jejímu prokázání. Zároveň bude znát trest, který je mu navržen ze strany státního zástupce. Obžalovaný tak v této fázi již bude znát všechny podstatné okolnosti, které mu mohou pomoci při vyhodnocení vhodnosti dohodu uzavřít.

Nedojde-li ke sjednání či následnému schválení dohody, k prohlášení viny obviněným, učiněnému pro účely jejího sjednání a případně k již sjednané dohodě se v dalším řízení nebude přihlížet. Zůstane tak na orgánech činných v trestním řízení, aby prokázaly, že se skutek stal, je trestným činem a spáchal jej obviněný. Navzdory tomu se k učiněnému prohlášení bude moci dále přihlížet, požádá-li obviněný, aby se na jeho prohlášení o spáchaném skutku pro

Umožnění obviněnému více se podílet na průběhu řízení a v korelaci s tím i na jeho výsledku může přispívat ke snadnějšímu psychologickému přijetí rozhodnutí soudu a dopomoci k většímu ztotožnění se s výsledkem trestního řízení.

účely sjednání dohody pohlíželo jako na prohlášení viny.

Prohlášení viny

Prohlášení viny představuje zcela nový institut, navazující fakticky na sjednávání dohody o vině a trestu. Prohlášení viny je obsahově širší než prohlášení určitých skutečností za nesporné, jelikož se týká celkové kvalifikace skutku, jak z hlediska skutkového, tak právního. Nedochází však ke shodě na trestu a v důsledku toho se nesjednává dohoda o vině a trestu. Prohlášení viny však představuje hledisko, ke kterému se bude přihlížet při stanovení druhu a výměře trestu a zároveň může mít vliv na mimořádné snížení trestu odnětí svobody.

Shodne-li se obviněný a státní zástupce na vině o spáchaném skutku, pro který je stíhán, a zároveň vysloví souhlas s právní kvalifikací tohoto skutku, v následujícím řízení se otázka viny nebude dále projednávat v rozsahu, v jakém ji obviněný prohlásil, a řízení se povede zejména za účelem stanovení spravedlivého trestu. Bude však zcela na soudu, zda prohlášení viny obviněného zcela přijme, či nepřijme. Nebude-li prohlášení v souladu se zjištěným skutkovým stavem, soud jej nepřijme.

Umožnění obviněnému více se podílet na průběhu řízení a v korelaci s tím i na jeho výsledku může přispívat ke snadnějšímu psychologickému přijetí rozhodnutí soudu a dopomoci k většímu ztotožnění se s výsledkem trestního řízení. V neposlední řadě by instituty mohly přispět k rychlejšímu objasňování páchané trestné činnosti a tím podstatně zkrátit délku řízení. Lze tak uzavřít, že zamýšlená novela je krok správným směrem.

Je ale třeba mít na paměti, že nové instituty mohou představovat pro obviněné i jistá rizika. Je možné, že ze strany orgánů vedoucích přípravné řízení může být nová právní úprava ohýbána v neprospěch obviněných. V úvahu připadá „kupčení“ s otázkou viny a snaha orgánů činných v trestním řízení vést obviněné k prohlášení viny či dohodě o vině a trestu s vidinou zjednodušení si dalšího řízení a ulehčení jejich povinnosti vyhledat důkazní prostředky k jednoznačnému prokázání rozhodných skutečností v trestním řízení.

Riziko lze jistě spatřovat i v upuštění povinnosti obviněného mít obhájce při sjednávání dohody o vině a trestu. Postavení obviněného a státního zástupce není fakticky v trestním řízení rovné, minimálně z pohledu odbornosti. A stejně tak tomu je i při sjednávání dohody o vině a trestu. Zůstává otázkou, nakolik je sám obviněný schopen posoudit všechny okolnosti a důsledky

sjednávané dohody při komunikaci pouze se státním zástupcem. V každém případě tak vidíme účast obhájce jak při vyhodnocení, zda vůbec dohodu o vině a trestu uzavírat, tak při samotném uzavírání dohody, jako zcela nezbytnou, byť zřejmě bude ve smyslu novelizace od této povinnosti upuštěno.

Jakkoli lze v obecné rovině kvitovat snahu trestní řízení otevřít větší intervencí obviněných, nelze odhlédnout od toho, jak jsou takové alternativní postupy v praxi fakticky využívány. Jako příklad lze uvést, že před více než rokem bylo mezi Nejvyšším státním zastupitelstvím a Českou advokátní komorou podepsáno memorandum o součinnosti². Jeho cílem je podpořit vzájemnou komunikaci mezi státním zástupcem a obhájcem zejména v oblasti využívání odklonů v trestním řízení a dále při uzavírání dohod o vině a trestu. I přes uvedené memorandum a nesporné výhody odklonů a dohody o vině a trestu není její využívání v praxi stále příliš časté. Nezbyvá než doufat, že rozšíření portfolia řešení trestního řízení prolomí ledy mezi obhájci a státními zástupci a toto fakticky vstoupí do každodenní právní praxe.

² Memorandum o součinnosti mezi Nejvyšším státním zastupitelstvím a Českou advokátní komorou ze dne 7. 12. 2019.

Lukáš Duffek
managing associate,
Rowan Legal

Linda Coufalová
junior lawyer,
Rowan Legal